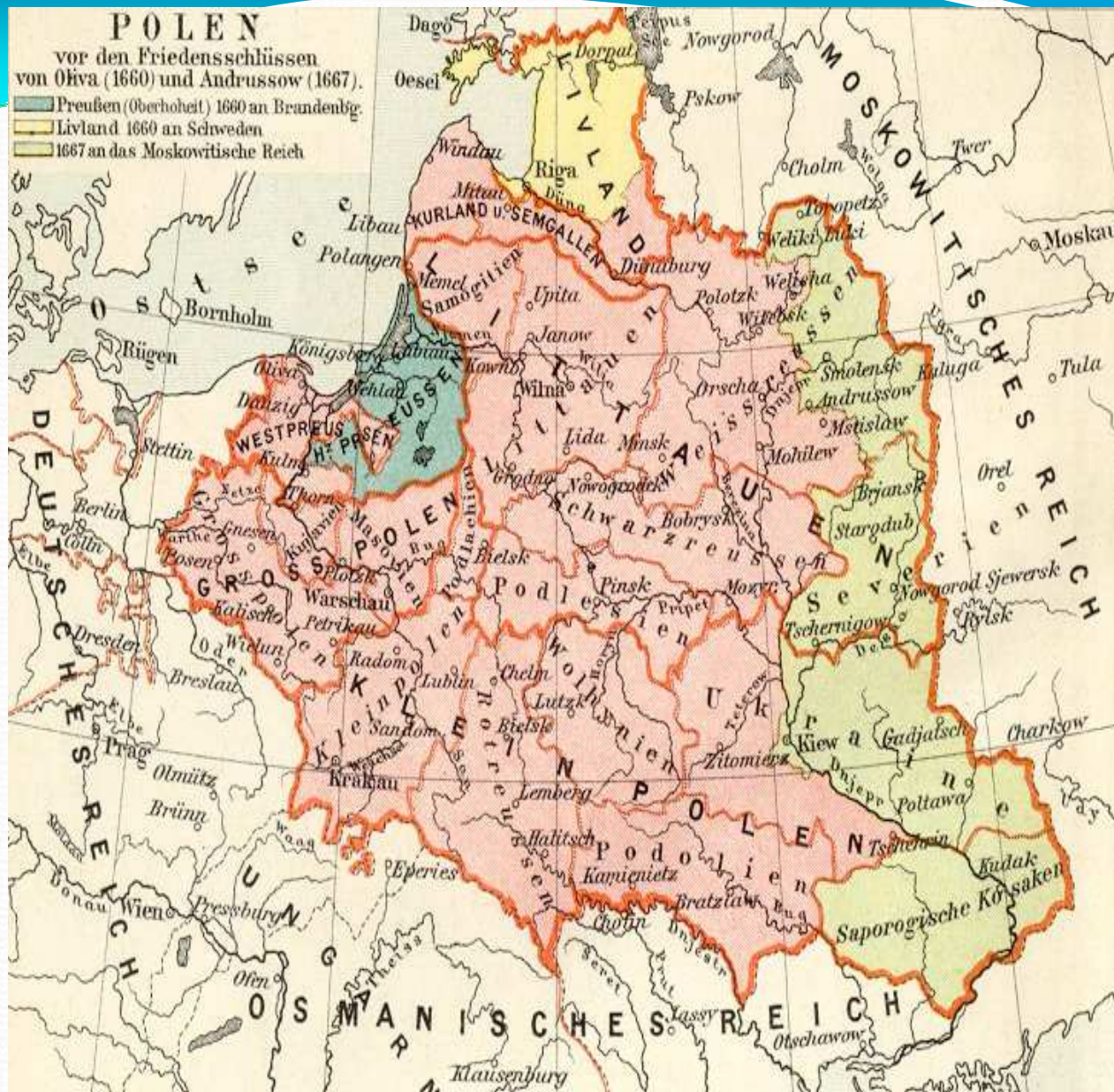

POLSZCZYZNA KRESOWA NA UKRAINIE

WYBRANE ZAGADNIENIA

Określenie **Kresy**
Wschodnie w
 literaturze użyte
 zostało
 prawdopodobnie
 po raz pierwszy
 przez Wincentego
 Pola w poematach
Mohort
 (1854) i *Pieśni o*
ziemi naszej -
 ziemie pogranicza
 tatarskiego.

Później z Kresami Wschodnimi utożsamiano terytoria położone na wschód od linii Wilno-Lwów, po wojnie – na wschód od linii Curzona.

Współcześnie
 Kresy
 Wschodnie -
 wschodnie
 tereny II
 Rzeczypospolitej
 (1918-1945),
 które obecnie
 tworzą
 zachodnie
 tereny
 niepodległych
 państw -
 Ukrainy,
 Białorusi i Litwy.

Określenie „**polszczyzna kresowa**” dla mowy Polaków zamieszkujących na Kresach Wschodnich zostało wprowadzone przez Białorusina **Wiaczesława Werenicza**. Przyjęło się też określenie „język polski na Wschodzie”.

Zasadniczo wyróżniają dwa rodzaje polszczyzny kresowej:

polszczyzna
północnokresowa
(Litwa i Białoruś);

polszczyzna
południowokresowa
(Ukraina).

W procesie kształtowania się dialektu północnokresowego odegrały główną rolę dwa zjawiska:

❖ napływ ludności pochodzenia mazowieckiego po Unii Lubelskiej na obszar Wielkiego Księstwa Litewskiego;

❖ polonizacja ludności autochtonicznej litewskiej i białoruskiej.

Język polski pojawił się na terenie współczesnej Ukrainy już w XIV w. Po unii lubelskiej w skład Korony weszły niemal wszystkie ziemie Ukrainy.

Z etnicznej Polski napływała mniej zamożna szlachta oraz chłopci, co zaowocowało powstaniem polskich wsi szlacheckich lub chłopskich.

Badania polszczyzny kresowej:

na podstawie
analizy
zabytków języka
polskiego z
Kresów

zbieranie
materiału
bezpośrednio od
użytkowników
gwary.

Badania gwar polskich na dawnych Kresach zaczął w latach siedemdziesiątych zespół **Wiaczesława Werenicza** z Mińska.

Systematyczne badania polskich gwar na Ukrainie zostały podjęte w 1989 r. przez **Janusza Riegera** z Warszawy z zespołem.

Opracowania oparte na zebranych materiale
ukazują się przede wszystkim:

w Studiach nad polszczyzną kresową;

w Języku polskim dawnych Kresów Wschodnich;

w Języku polskim na Ukrainie w końcu XX wieku.

W ostatnich latach powstały monografie trzech gwar polskich na Ukrainie:

*Polska gwara wsi Zielonej na
Podolu na tle innych gwar
południowo-kresowych. Fleksja
imienna i werbalna E. Dzięgiel;*

*Polska gwara Oleszkowiec na
Podolu. Fleksja imienna i
werbalna I. Cechosz;*

*Gwara polska wsi Korczunek
koło Żytomierza S.
Rudnickiego.*

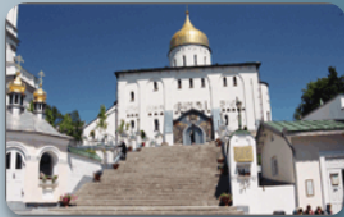
Dziś oficjalna liczba Polaków na Ukrainie składa ponad 300 000. Według miejscowych źródeł – około 700 000.

Polska mniejszość narodowa na Ukrainie to obecnie przede wszystkim ludność wiejska.

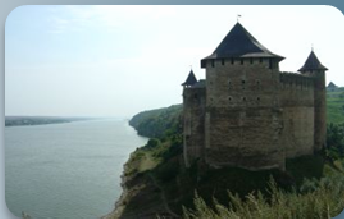
Największe skupiska ludności polskiej znajdują się wzdłuż linii Kamieniec Podolski-Chmielnicki-Winnica-Żytomierz-Korosteń.

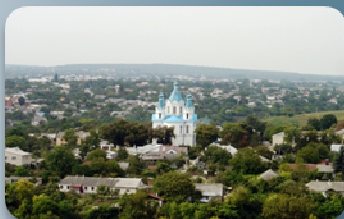
W zależności od sytuacji językowej w różnych miejscowościach na Ukrainie można wyróżnić:

Wsi, w których większość mieszkańców mówi po polsku na codzień – Oleszkowce, Zielona, Hreczany, Gródek Podolski.

Wsi, w których po polsku rozmawia tylko najstarsze pokolenie: Nowy Zawód, Gwozdawa.

Wsi polskie lub dawniej polskie, w których nikt lub prawie nikt nie mówi po polsku: Kołybajówka, Żwaniec.

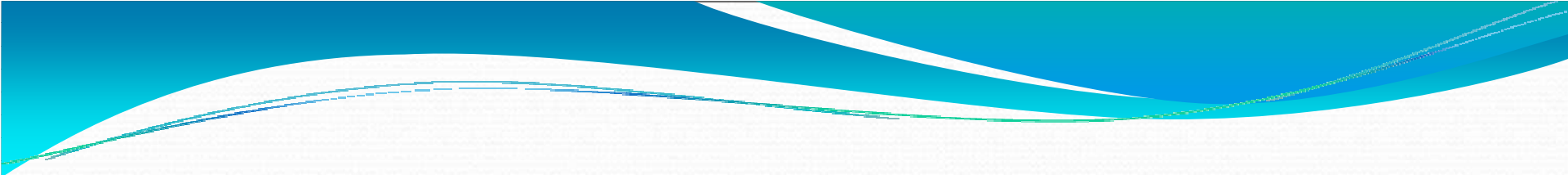
Wsi polskie, w których przed wojną mówili po ukraińsku: Krzywaczyńce, Stary Skałat.

Podstawowe cechy morfologiczne języka polskiego na Ukrainie:

- ✓ silniejszy, niż w języku ogólnopolskim przycisk, co powoduje przeciąganie samogłosek akcentowanych i redukcję nieakcentowanych;
- ✓ zwężenie nieakcentowanych *e*, *o* do *y/i*, *u*:
szedł^ym, *no^ugami*, *rabo^uwali*;
- ✓ utrata rezonansu nosowego *ę*, *ą* (rozłożenie nosowości lub denazalizacja): *ks'ionszka*, *sons'iatka*, *s'ie*, *pod głowe*;
- ✓ przedniojęzykowo-zębowe *ł*: *kos'c'iół*, *koło*, *władza*;

- ✓ miękka wymowa spółgłoski *l*: *liato, liuty, lekko*;
- ✓ półmiękka artykulacja spółgłosek *ś, ź, ć, dź*, zgodna z ukraińskim językiem literackim: *s'iano, póź'niej, dz'iec'i, chodz'ic'*;
- ✓ zniesienie opozycji form męskoosobowych i niemęskoosobowych: *panowie byli – s'iostre byli*;
- ✓ formy analityczne w czasie przeszłym: *ja nie pytał, my chodz'ili*;
- ✓ odmiana tylko ostatniego człona w liczebnikach złożonych: *w czszydz'ies'c'i drugim roku, w czterdz'ies'c'i s'iódmym roku*.

Cechy kresowe nie muszą być powszechne we wszystkich gwarach. Wymienione cechy morfologiczne podane tylko przykładowo, mianowicie na podstawie opisu resztek języka polskiego we wsi Horodyszczce na Wołyniu (styczeń 2009).